

Lidt om ikke-andethed

MARIE VEJRUP NIELSEN

ENGLISH ABSTRACT: *This article addresses the question of being or not being a duck through an analysis of the character Perry the Platypus. The article utilizes perspectives from Umberto Eco and Wikipedia in order to capture the provocation to systems of understanding stemming from the platypus as a non-duck with a beak.*

DANSK RESUMÉ: *Denne artikel diskuterer spørgsmålet om andethed/ikke-andethed på baggrund af en analyse af karakteren Næbdyret Perry. Artiklen benytter perspektiver fra Umberto Eco og Wikipedia til at indfange den måde næbdyret som en and uden næb provokerer system- og skematænkning.*

KEY-WORDS: *Platypus; ducks; cartoons; Umberto Eco; Wikipedia; Perry the Platypus*

Næbdyret udfordrer vores ønske om at sætte naturen i system. Næbdyret, der lever i vandet, har pels, og lægger æg, er hverken fugl eller fisk. Eller i dette tilfælde mere korrekt stiller næbdyret spørgsmålstegn ved de kriterier, der skal til for at skelne mellem de store kategorier, vi, som mennesker, har inddelt (de andre) dyr i. Og skal næbdyret så have sin egen kategori eller er det vores kategorier som skal udvides? Og hvad kan vi overhovedet lære om os selv og verden ved at sætte ting i system og sammenligne, adskille og definere dem ud fra hinanden?

Og endnu mere interessant, hvad kan næbdyret fortælle os om Hans Jørgen Lundager Jensen, som forsker, underviser – og især som kollega? For at besvare dette spørgsmål, vil jeg analysere et bestemt næbdyr, nemlig Næbdyret Perry fra tegnefilmsuniverset Phineas og Ferb.

En ikke-and blandt andre

I dansk kultur er dét at være en ikke-and et centralt tema. H. C. Andersen ophøjede dikotomien mellem den grimme and og den smukke svane ud fra netop dette spørgsmål. Er det faktisk en meget grim and eller i stedet noget som vil blive en meget smuk svane? Midt i overgangen mellem disse to yderpunkter ligger en liminal tilstand af ikke-and, men endnu heller ikke noget helt andet (hvis I tillader et sådant lille ordspil, som der kommer flere af i løbet af teksten!).

Næbdyret Perry, som vi skal beskæftige os med her, er endnu en ikke-and fra vores fælles kultur. Hans ikke-andethed kommer af den måde, han indirekte refererer til vores forventninger om den typiske påklædte fugl i tegneserieuniverset, – en art, der primært domineres af ænder fra Disney. Der er andre påklædte fugle i tegneserie- og -filmuniverset, men de er netop ofte kendetegnet ved at være den ene gås blandet ænder (fx Fætter Guf). Og så er Perrys ikke-andethed naturligvis også afstedkommet af, at han slet ikke er en fugl, men et næbdyr. Det at være næbdyr er ikke en sekundær markør af identitet. På dansk og engelsk har vi fuglearten efterstillet, jf. Anders And/*Donald Duck* og ikke Anden Anders/*The Duck Donald* eller mere præcist *Donald the Duck*. Næbdyret Perry er først og fremmest næbdyr, han er *Perry the Platypus*. Og dermed hverken fugl eller fisk, men noget helt andet. Før jeg dykker ned i det univers som Næbdyret Perry er en del af, så lad os kort genbesøge, hvad et næbdyr er for et dyr og hvilke diskussioner det har afstedkommet i tænkningens historie.

Næbdyret – et kloakdyr (*Platypus – Ornithorhynchus anatinus*)

Hvis vi tager udgangspunkt i Wikipedias formuleringer, ser vi tydeligt udfordringen:

Næbdyret (latin: *Ornithorhynchus anatinus*) er et delvist vandlevende pattedyr, der lever ved østkysten af Australien og Tasmanien. Det er den eneste art i familien *Ornithorhynchidae*. Sammen med de fire arter af myrepindsvin udgør den de eneste nulevende dyr i ordenen kloakdyr (*monotremata*). Ordenen adskiller sig blandt andet fra andre pattedyr ved at være de eneste pattedyr der lægger æg.¹

Pattedyr føder levende unger og dier dem. Fugle og fisk lægger æg. Gid det var så simpelt, men som vi ved, har to modstillede kategorier det med at udfolde sig i flere og flere underafdelinger og nye modsætninger. For at få næbdyret på plads har man skabt ordenen ved at tillade en ny orden, under pattedyr, som samtidigt adskiller sig centralt fra alle andre pattedyr ved at være æglæggende. Og dernæst har man så tilladt, at den er den eneste af sin art.

Der er meget at undre sig over. Vi lærer fra Wikipedia at den er et kloakdyr, som er en kategori der minder om krybdyr, men også om pattedyr. Og den har jo altså også næb. For at forsøge at hjælpe læseren tyer Wikipedia til dette: "Dyret ligner en besynderlig krydsning mellem en bæver, et krybdyr og en and".²

¹ <https://da.wikipedia.org/wiki/N%C3%A6bdyr>

² <https://da.wikipedia.org/wiki/N%C3%A6bdyr>

Her har Natureksperterne fra Statens Naturhistoriske Museum fat i noget centralt, som også afspejles i det latinske navn, der er givet til den:

Dets nutidige videnskabelige navn er da også *Ornithorhynchus anatinus*, der betyder så noget (sic!) som 'dyret med det andelignende fuglenæb'.³

Næbdyret er andelignende, men ikke en and. Den har også særlige evner, som en form for elektrisk ekko-lokation. Ydermere har hannerne en meget stærk gift i kloen på deres fødder.

Som mennesket (*homo sapiens*) er næbdyret, den eneste nulevende af sin art. Men i modsætning til mennesket, som er det mest udbredte pattedyr på kloden, lever næbdyret kun på meget få steder og har helt særlige krav for at kunne trives. Det er et unikt væsen, som giver alle, der møder den, grund til at stille spørgsmålstejn ved den måde, man tænker om verden og hvad man troede, man vidste. Efter mødet med næbdyret har man lært kontinuerligt at interessere sig mere for verden, i stedet for at falde ind i vanetænkning og lette analyser. Som Umberto Eco formulerer det i bogen *Kant and the Platypus*:

The choice of the platypus as an example of an unknown object does not spring from mere whimsy. The platypus was discovered in Australia at the end of the eighteenth century and was first named "water mole", "duck mole", or "duck-billed platypus". In 1799, a stuffed specimen was examined in England, and the naturalists could not believe their eyes, with the result that some insinuated it was a practical joke on the part of a taxidermist (Eco 1997, 89).

Eco fortsætter sit intellektuelle eksperiment med at forestille sig, hvordan Kant ville have forholdt sig til dette væsen, som udfordrer skemaer og ordenssystemer. Rejsen går via Aristoteles, Peirce, Hjelmlev og mange andre. Vi kommer forbi detektivarbejdet omkring 'À la recherche de l'oeuf perdu' (Eco 1997, 246). Og hele tiden er næbdyret der, som en sten i skoen, der holder os på tærne og hjernen i gang. Med næbbet der ikke kan ignoreres:

That the beak could not be deleted (first and foremost because it should not have been there) is revealed by the names with which the animal was indicated, both in ordinary and scientific language, from the beginning and throughout the course of the debate: *Duckbilled platypus*, *Schnabeltier*, *Ornitorinco*. (Eco 1997, 251).

Næbdyret er i sin ikke-andethed en uanselig superhelt, som lokker os med på en lang rejse i det øjeblik, hvor vi begynder at undre os over det.

Næbdyret – en superhelt

Næbdyrets særlige evner til at få os til at tænke over den verden, vi er en del af, er ikke kun blevet opdaget af Eco, men også af idé-folkene bag tegnefilmsserien *Phineas and*

³ https://snm.ku.dk/natureksperterne/alle_opslag/2013/2013.5/naebdyrets-sjette-sans/

Ferb – summer belongs to you.⁴ Og for den læser som af uransagelige grunde ikke er bekendt med dette univers er serien ifølge Wikipedia:

Phineas og Ferb (*Phineas and Ferb*) er en Emmy-nomineret Disney Channel tegnefilmserie, der handler om Phineas og hans stedbror Ferb, og deres eventyr i baghaven (og andre steder) i løbet af deres sommerferie. Hvert Phineas & Ferb afsnit består af tre scenarier. Hovedscenariet fokuserer på Phineas og Ferb. Derudover er der to mindre scenarier, et om Candace og hendes venner, og et der involverer Agent P (Næbdyret Perry) og Dr. Doofenshmirtz.⁵

Her synes jeg dog, at redaktøren på mange måder for let har opstillet hovedscenariet over for de to påståede under-scenarier. Den narrative struktur i hvert afsnit af serien er faktisk en meget kompliceret kobling af de tre forløb, hvor det, at de krydses, er helt afgørende for afslutningen på hvert afsnits problemstilling. Afsnittene har deres egen tid (evig sommerferie) og nogle faste forløb omkring storesøsterens ønske om at afsløre brødrenes vilde planer over for forældrene samt Næbdyret Perrys evige kamp mod superskurken Dr. Doofenshmirtz. Der er meget at dykke ned i og fortabe sig i dette univers og man kan kun misunde den, der ikke kender til den prisvindende serie og nu kan begynde helt forfra. Serien er fyldt med grundlæggende temaer omkring venskab og familieliv, på én gang stabilt, men også nutidigt, med livet i en sammenbragt familie. Jeg har også en del, jeg kunne sige, om det helt særlige ved dynamikken mellem forstadens ferieidyl og storbyens centrum, hvor superskurkens hovedbygning ligger.

Men det er ikke, hvad vi skal se på her. I stedet er det, hvordan holdet bag serien netop har haft øje for, hvad næbdyret kan. Perry er en ikke-and, som alligevel spiller på sin andethed. Han optræder som påklædt, jf. Anders And og andre kendte tegnefilmsænder. Men Perry optræder kun som påklædt når han udfolder sin identitet som den hemmelig agent ved navn Agent P. P for Perry, P for *platypus*. Tak til de danske oversættere for ikke at give ham et nyt navn, som jo på mange måder ville være fristende, da man så kunne få bogstav-allitterationen med, fx Næbdyret Niels. Men det ville have ødelagt netop P'et i Agent P.

Agent P er en agent, og ikke en superhelt som sådan. Han har ikke superevner, men derimod et stort arsenal af teknologiske midler. Men her er det igen klart, hvordan næbdyrets evne til at udfordre kategorierne kommer i spil. Agent P. er en hemmelig agent og trækker på denne genre, med en 'handler', Major Monogram, som sender ham på missioner.⁶ Men han er også en superhelt i den måde transformationen fra

⁴ Serien er udviklet af Dan Povenmire og Jeff 'Swampy' Marsh under Disney Channel/Disney XD.

⁵ https://da.wikipedia.org/wiki/Phineas_og_Ferb

⁶ Jeg vil anbefale at man går ind og læser mere om disse karakterer, dynamikken mellem Major Monogram og praktikanten Carl er særligt fængende. Begynd evt. på <https://phineasandferb.fandom.com/wiki>, hvor man blandt andet kan læse følgende: "Major Francis Monogram or, as he likes to be known, simply Major Monogram (due to the fact that people often tease him about his first name) is Agent P's commanding officer, and gives him his mission in each day. Helping him transmit his daily messages and do general things around the Agency is

almindeligt (!) næbdyr til hemmelig agent foregår. Når han er børnenes kæledyr, står han på alle fire, skeler vildt, og siger en mærkelig rallende lyd, der mest af alt virker som en parodi på den klassiske delfin-ven fra serien *Flipper* (1964 og frem). Men i det øjeblik Perry kaldes på mission, tager han en blød detektivhat på, og nu går han oprejst, med klart fast blik og taler menneskesprog. Hatten er central, og som Supermands omklædning i telefonboksen, hvor Clark Kents briller forsvinder, er det her hattens opdukken, som markerer at Næbdyret i aktion.

Det italesættes ikke, hvorfor og hvordan et næbdyr er blevet familiens kæledyr. Ligesom det ej heller italesættes af Major Monogram, at han, som er et menneske, indgår i tæt samarbejde med et næbdyr. I et særligt interessant afsnit, bliver vi introduceret til en lang række agenter, herunder også planter, som når de tager agent-hatten på, ligeledes får liv og førlighed på en menneskelig måde. Jeg argumenterer ikke for, at det er hatten, der gør det på magisk vis, men i stedet at hatten markerer en transformation til en anden tilstand.

I hvert afsnit er Næbdyret Perry, som er blåt, med i begyndelsen af handlingen. Perry er der bare. På et tidspunkt kaldes han til mission og kan via træer, en lem i græsplænen eller lignende, umiddelbart få adgang til missionscentralen. Han tager på sin mission, og vender til sidst tilbage til børnene, nu igen som umælende dyr. Og altid til den samme hilsen "Nå, der er du, Perry".

I mellemtiden har Perry kæmpet mod sin ærkefjende Dr. Doofenshmirtz. Vi kan igen ikke gå i detaljer her, men på grund af en meget særpræget og ulykkelig barndom i et ikke nærmere defineret alpeområde har denne Doktor bestemt sig for at gøre det til sit livsværk at undertvinge sig – ikke hele verden – men det lokalområde, som serien udspiller sig i. Her har oversætterne valgt at fordanske området, hvilke giver den mærkelige forskydning mellem den amerikanske kontekst, *The Tri-State Area*, et stort område i USA, oversat til trekantsområdet, dvs. sådan ca. mellem Vejle, Kolding og Fredericia. Den danske Doktor har således noget mere moderate ambitioner end sit amerikanske sidestykke. Men lad nu det ligge. Den metode som Doktor Doofenshmirtz bruger er central. Han opfinder i hvert afsnit en ny maskine, som altid bærer suffixet "-inator". Og det er nu op til Agent P. at afværge dette. Det er Dr. Doofenshmirtz med på, og har derfor også opfundet en form for afværgemekanisme mod Agent P. Men da serien følger en dynamik omkring poetisk retfærdighed, er det Dr. Doofenshmirtz selv der ofte går i den i den sidste ende. Der er også den sædvanlige dialog mellem skurk og helt, ud over de problemer, som skurken har med sin mutte teenagedatter, der ikke er imponeret over faderens planer.

Imens dette finder sted er Phineas og Ferb i gang med at afværge sommerkedsomheden med vilde opfindelser, – raketter til månen og andet i den dur, og deres søster prøver at få afsløret disse planer for forældrene. Og hvor vi i hvert afsnit hektisk følger alle spor, kulminerer de i, at alle plot mødes. Drengene har haft endnu en god dag, Dr.

his intern, Carl. From the third season on, he does not hate being called Francis".
https://phineasandferb.fandom.com/wiki/Francis_Monogram

Doofenshmirtzs nyeste -inatorplaner er igen forpurret, og det lykkedes heller ikke i dag for Candace at afsløre de to brødre. Alt kan nu gentage sig i det uendelige, dag efter dag i den evige sommerferie. Og alligevel med små ændringer og forskydninger, der gør, at vi får et dybere kendskab til fx Doofenshmirtzs fortid og barndom, opbygningen af agent-systemet og hvad der faktisk ville ske, hvis Candace fik sit ønske om at afsløre brødrene opfyldt.

HJLJ – et næbdyr?

Jeg kan jo tænke mig at læseren nu har fået den ide, at jeg forsøger at fortælle om Hans Jørgen igennem næbdyret, – at det er en analogi eller måske endda en metafor, et symbol, eller hvad det nu kan være! Jeg forstår godt, at man får den tanke. For som næbdyret, udfordrer Hans Jørgen altid den, der møder ham og man går fra enhver samtale med en påmindelse om at undre sig mere over verden og dykke ned i alt, det der er at vide. Uden på forhånd at have afvist noget emne, som irrelevant, før det er undersøgt. Og så er det dette med at være en and eller en ikke-and.

Men det behøver slet ikke hænges op på et næbdyr at sige tak til Hans Jørgen for altid at kunne sætte nye tanker i gang, uanset om det er i undervisning, til et seminar eller ved kaffemaskinen på gangen. Det er et privilegie at have kollegaer, som man altid kan spørge om det ene og andet, og som altid bringer tankerne videre. Og som samtidigt også kæmper for at viden netop er undren. Der skal ikke i udgangspunktet sættes skel op for, hvad man kan interessere sig for. Det er netop Hans Jørgen selv, der fik mig på sporet af betydningen af Næbdyret Perry engang. Og som på alle mulige andre måder har fået mig på sporet af emner og viden, som indgår i vores kultur og som kan berige forskning, undervisning og foredrag. Mønstre og spor, som åbner verden, – også den, man troede man kendte. Og som så meget andet, blev Disney Sjøv aldrig det samme igen, efter at jeg havde fået åbnet øjnene for, hvad Phineas og Ferb også kan handle om. Tak for det og for det hele.

LITTERATUR

Eco, Umberto

1997 *Kant and the Platypus – Essays on Language and Cognition*, Harcourt Braze.

https://phineasandferb.fandom.com/wiki/Phineas_and_Ferb_Wiki

Wikipedia

*Marie Vejrup Nielsen, lektor, ph.d.
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*